

УДК 347.78 : 681.854 (437)

Олег Синєокий**«SUPRAPHON» В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ
КОМУНІКАЦІЙ ЧЕХІЇ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ**

У статті вперше в науковій літературі викладено аналіз становлення і розвитку фірми грамзапису «Supraphon» в системі інститутів соціальної комунікації Чехословаччини в другій половині XX століття. Автором проводиться соціально-комунікаційна характеристика організації рекорд-лейбла «Supraphon».

Ключові слова: Супрафон, ЧССР, Чехія, фірма, рекорд-лейбл, музика.

В статье впервые в научной литературе изложен анализ становления и развития фирмы грамзаписи «Supraphon» в системе институтов социальной коммуникации Чехословакии во второй половине XX столетия. Автором проводится социально-коммуникационная характеристика организации рекорд-лейбла «Supraphon».

Ключевые слова: Супрафон, ЧССР, Чехия, фирма, рекорд-лейбл, музыка.

In the first article in the scientific literature is presented analysis of the formation and development of the record label «Supraphon» in the system of institutions social communication Czechoslovakia during the second half of XX century. The author carried out by social and communication characteristic of the organization of record-label «Supraphon».

Key words: Supraphon, Czechoslovakia, Czech Republic, Company, Record Label, Music.

Історія фонографічної комунікації є невід'ємною частиною нематеріальної культурної спадщини кожної країни. Кожний етап історичного розвитку формує своє специфічне середовище, свої умови функціонування й розвитку системи соціальної комунікації, одним з елементів якої є інститут рекордингу. За цих умов постає питання про дослідження причин та умов становлення і розвитку рекордингових фірм в системі інститутів соціальної комунікації Східної Європи у другій половині XX століття. З огляду на те, що інститут грамзапису рок-музики завжди був і сьогодні залишається особливим комуніка-

тивним явищем, яке відіграє суттєвий соціальний вплив на розвиток суспільства, зокрема при соціалізмі, саме в нових інформаційних умовах є *актуальною* розробка концепції східноєвропейського рекордингу, що потребує ґрунтовного вивчення минулого досвіду в цій сфері.

З робіт, присвячених історії грамзапису популярної музики в Чехословачії, можна назвати дослідження, присвячені, в основному, національним особливостям музичного рекордингу. Перш за все, це роботи таких чеських і словацьких дослідників як Ladislav Burlas, Marian Jaslovské, Ladislav Mokřý, Gabriel Gilányi, Marcela Titzlová, Ingrid Mareková, Milan Tesař, Oliver Rehák, Miroslav Balák, Josef Kytnar, Jiří Plocek, Eva Mikanová, Yveta Kajanová, Aleš Opekar, Marian Jaslovský, Ondřej Konrád, Vojtěch Lindaur, Luboš Jurík, Dodo Šuhajda та інших, а також британського експерта в області чеської музичної культури проф. Graham Melville-Mason.

Усі вивчені матеріали послужили теоретичною і методологічною основою для написання статті, *предметом* якої є комунікативні умови щодо становлення й розвитку фірми грамзапису «Supraphon» в рекординговій системі Чехії. Це перше дослідження подібної спрямованості в Україні, його *мета* полягає у вивченні ролі лейбла «Supraphon» як складової частини загальної фонографічної структури Чехії з подальшим аналізом вивчення ролі рекордингу для суспільства.

На території Чехословаччині за часів соціалізму діяло три фірми грамплатівок — «Supraphon», «Opus» і «Panton», найбільш значущим з яких є чеський лейбл «Supraphon Music Publishing». Без перебільшення можна сказати, що історія цієї компанії — це історія всієї записуючої індустрії Чехословачії, а її марка стала синонімом досягнення в цій галузі.

З 1946 року «Supraphon» отримав статус експортного департаменту головної компанії «Gramofonové závody» і одночасно її торговою маркою.

Спочатку терміном «Supraphon» називався головний завод, що випускав грамплатівки. Завод «Супрафон» почав виробляти грамплатівки на максимально можливому рівні якості, виходячи з можливостей устаткування. Тому одним із головних завдань відродження звукозаписної галузі була заміна і удосконалення технічного обладнання на більш якісне, для чого було потрібно побудувати новий сучасний

великий завод. Фабрика знаходилась в 15 км від Праги, її будівля під час Другої світової війни було сильно зруйновано. У період з 1946 по 1953 рік була здійснена масштабна реконструкція заводу, і з 1953 року завод «Супрафона» виробляв 450 млн копій записів щорічно [1].

Аналізуючи вищезгадані відомості, зауважимо, що цифри, які наводяться в цьому джерелі, своїм масштабом викликають обґрунтовані сумніви в достовірності таких тиражів.

У перший час «Supraphon» працював як процвітаючий звукозаписний клуб (Record Club), а також будучи мережею музичних театрів з щоденними програмами, які представлялися в вестибюлях кінотеатрів перед початком перегляду кінофільмів. У 1949 р. фірма відкрила власний театр музики в Празі. Програми таких концертів, як правило, заздалегідь записувалися. Згодом найменування «Супрафон» отримала вся фірма, а з 1967 р. — також засноване в 1961 році Державне музичне видавництво, стало на той час великим видавничим домом, публікувало різні таблиці популярності, музичні рейтинги і повноцінні книги про музику. Тобто «Супрафон» став відігравати значну роль в культурному житті післявоєнної Чехословаччини, по суті ставши культурним центром країни. Деякий час «Ультрафон / Супрафон» продовжував випускати на світовий ринок грамофонну продукцію під лейблом «Mercury Records» [2].

Отже, в результаті «Supraphon» був перетворений спочатку у державне підприємство (1949), виробничу компанію (Gramofonové závody — Supraphon, 1961), незалежне видавництво (Supraphon np, 1969) і, в 1970-х роках, завдяки його зростанню впливу, став синонімом чеської індустрії звукозапису.

Звукозаписуюча і видавницька компанія «Supraphon» була абсолютним фаворитом своєї галузі в колишній Чехословаччині, а тепер є такою і в нинішній Чехії. У післявоєнні роки була розроблена етикетка для альбомів, що випускаються на експорт, що сприяло популяризації чеської класичної запису музики 1930-х і 1940-х років. Зокрема, був випущений великий каталог платівок із записами робіт різних діячів чеської музичної культури. Крім того, на дисках маркою «Supraphon» записувалися й інші відомі чеські, словацькі та зарубіжні солісти, камерні ансамблі, оркестри і знамениті диригенти.

У 1950 році на «Супрафоне» активні роботи щодо звукозапису відразу на платівку були припинені, але продовжився пошук рішень

щодо оптимізації організації рекордингової діяльності, в першу чергу з використанням для первісної запису магнітних стрічок. У результаті в 1953 році «Супрафоном» було проведено перше довгограючу запис, перекладену на платівку, швидкістю обертання якої було 72 обороту в хвилину.

У 1957 році загальна кількість випущених «Супрафоном» довгограючих платівок на 78 обертів на хвилину наблизилася до 2280000 екземплярів. За минулі кілька років виробництво LP, EP та синглів зросла з 7 до 8 мільйонів штук на рік. Але потужності нового заводу в Loděnice дозволяли випускати продукцію до 12 мільйонів дисків в рік.

Враховуючи, що з 1953 року, коли для експорту записів була заснована «Arista Foreign Trade Corporation», обсяг зарубіжних продажів неухильно зростав, досягаючи 20 % загальнорічний продукції. У зв'язку з цим компанія прийняла вельми несподіваний, але логічний маркетинговий хід — на вільних потужностях заводу здійснювати випуск платівок, для чого налагодили надходження записів для подальшого видання з інших країн Європи, Азії та Африки. Підтримуючи зв'язки з іншими звукозаписними фірмами Європи і Америки, «Супрафон» навіть за часів соціалізму обмінювався з ними ліцензіями, здійснював спільні записи, займався питаннями експорту та імпорту.

Протягом багатьох років згадана вище «Arista» заснувала велику мережу іноземних представників, таких як «Columbia» у США, «Barclay» у Франції, «Deutsche Grammophon Gesellschaft» в Західній Німеччині і «Music For Pleasure» в Британії. Так, зокрема, німецький бренд звукозапису класичної музики «Deutsche Grammophon GmbH» до того часу вже був добре відомий своїми високими стандартами якості звукозапису та вишуканим смаком. У 1962 році компанії «Siemens» та «Philips» об'єднали свої активи в рекординговій сфері, сформувавши нову компанію «DGG / PPI». Тим не менше, «Deutsche Grammophon» вдалося зберегти одноосібний контроль над власними активами і каталогом.

У 1950-ті р. в студії «Супрафона» активно записують грамплатівки радянські артисти класичного напрямку. До речі кажучи, платівка із записом Першого концерту для фортепіано П. І. Чайковського у виконанні С. Ріхтера була офіційно визнана однією з найуспішніших записів в області класичної музики як на внутрішньому ринку Чехословаччини, так і за кордоном.

У 1958 р. при безпосередній участі «Супрафона» заснований «Грамофон клуб», що включає кілька десятків тисяч передплатників. Фірмою створено мережу фірмових магазинів, що налічує сотні торгових центрів в ЧССР.

В результаті активної співпраці Науково-дослідного інституту грамофонної технології, що входив в структуру «Супрафона», з передовими іноземними рекординговими компаніями та застосування певних технічних інновацій в 1962 році під маркою «Supraphon» було покладено початок виробництва стереозапису.

Але сама ситуація з просуванням високоякісної продукції «Супрафона» на світовому ринку звукозапису стала дещо змінюватися ще в 1958–1959 роках. У 1958 році керівництво «Супрафона» уклало перші контракти на випуск фонографічної продукції по ліцензії. Причому такі угоди були підписані одночасно з 50 (!) зарубіжними рекординговими компаніями, в результаті на той момент часу істотно посилювався репертуар класичної музики, видаваний «Супрафоном».

У 1959 році «Супрафон» отримав одну з найпрестижніших європейських нагород в області індустрії звукозапису. З цього часу практично щороку «Супрафоном» представлялися новинки зі свого репертуару грамзапису на різні міжнародні конкурси, де, як правило, відзначалися призовими місцями та спеціалізованими нагородами за найкращі записи.

У 1969 році отримала особливу премію італійських журналістів грамзапис опери «Лібуше» чехословацького композитора Б. Сметани. У Токіо головний приз фестивалю завоювала запис струнного квартету ля мінор Бетховена у виконанні членів Чеського струнного квартету імені Сметани. У 1971 р. «Супрафон» отримав віденський приз за записи концертів Моцарта, а опера Яначека «Пригоди Лисиці Биструшкі» була нагороджена у 1974 році Великим призом французької Академії Шарля Кро. У числі нагород компанії «Grand Prix du Disque de L'Europe de L'Académie du Disque», «Prize of Golden Disc of Nippon Columbia», «Wiener Flötenuhr — Pries der Mozartgemeinde Wien», «Cannes Classical Awards» і номінації на «Grammy Awards» [3].

«Супрафон» контролював імпорту зарубіжних грамофонних записів. У класичному репертуарі «Супрафона» також були представлені рідкісні записи з каталогу компаній «Esta» і «Ultrapphon» в період з 1945 по 1946 рік, тобто до початку масштабної націоналізації галу-

зі. Частка цих записів до початку 1960-х років становила не більше 5 %, в той час як каталог «Супрафона» тільки за 1966 рік оновився на 43,3 % [1].

У 1958 році був заснований «Supraphon Record Club», в якому було добровільне членство і мінімальні обов'язки. Клуби меломанів, за загальним правилом, — це клуби замовлень поштою, вступивши в які любитель музики погоджується купити певну кількість записів.

У 1960-ті роки в ЧССР виникли Ні-Фі клуби. Празький клуб спільно з фірмою «Supraphon» в 1970-ті роки щорічно випускав 40–50 грамплатівок, що відрізнялися особливо високою якістю запису. Ці диски поширювалися в першу чергу серед членів Ні-Фі-клубів [4].

Через членів клубу «Супрафон» мав можливість реалізовувати нові записи, які продавалися таким способом швидше, ніж у звичайному магазині. Для того, щоб підтримувати свою участь у цьому клубі, потрібно було купувати лише одну платівку «Супрафона» в рік. За кожні п'ять куплених пластинок члени клубу отримували шостий диск — в якості подарунка.

У результаті, в 1967 році з кожних 100 платівок, що випускаються «Супрафоном», від 40 до 50 — реалізовувалося через членів клубу, а до кінця 1960-х років це співвідношення зросло до 60. До початку 1970-х років «Клуб Супрафону» налічував 25 000 учасників. Тільки за десять років з 1958 по 1967 рік за участю «Клуба Супрафона» було продано 447 видів фонографічної продукції загальною кількістю приблизно 2 мільйони екземплярів. Тільки в 1967 році члени клубу купили 300 000 довгограючих платівок.

Чеський досвід того часу показав, що релізи популярної музики продавалися приблизно однаково, реалізація більш серйозної музики (в першу чергу, класичної музики, джазу і року) краще проходила в умовах клубної організації.

«Супрафон» в 1960-ті роки мав велику мережу власних спеціалізованих магазинів, в які надходило 75 % продукції, що видається фірмою. Але, тим не менше, «Клуб записів Супрафона» жодним чином не складав конкуренції для підприємств роздрібної торгівлі Чехословаччини.

Чеський каталог «Ультрафона», що складається з більш ніж 3000 історичних записів, в кінці 1980-х років був перевиданий на «Супрафоне» на вінілових пластинках. Загальна кількість архівних творів пе-

ревищує 100 000, з них близько 55 тисяч записів популярної музики, 30 000 записів класичної музики, народних пісень, 8000 — духових оркестрів, 3000 — джазових запису і 5000 записів усного мовлення.

За заслуги у розвитку музичної культури ЧССР та пропаганду чехословацької музики за кордоном в 1967 році фірма «Супрафон» нагороджена Орденом Праці.

В 1961 р. відбувається реорганізація з утворенням промислової компанії «Supraphon Record Manufacturing». До 1961 року апаратура для звукозапису випускалася в основному на чеському заводі «Tesla» («Тесла»), створеному ще в 1939 році, який на початку 1950-х років перепрофілювався на випуск вакуумної техніки. Чеська зборка звукозаписної апаратури була однією з найкращих у Східній Європі, тому деякі комплектуючі поставлялися навіть за кордон через фірму «Artia». До цього часу «Грамофонні заводи» об'єднали свої зусилля у виробництві звукозаписної продукції з музичним департаментом Чехословаччини (SNKHU — «Státní nakladatelství krásné literatury hudby a umění» або «State Publishing House for Literature, Music and Fine Arts»).

Видавничий дім «Narodni hudebni vydavatelství — Orbis», головним редактором якого в 1950-ті роки був Jan Hanuš, публікував каталоги музичної продукції, яка видавалася «Супрафоном», включаючи Bedřich Smetana, Antonín Dvořák, Leoš Janáček та інших, для чого заснував нову структуру — «Státní hudební vydavatelství» («SHV»). «SHV» продовжив використовувати при випуск своєї музично-нотної продукції марку «Супрафон» до 1967 року.

У 1969 компанія отримала статус незалежної видавця «Supraphon n. p.». До кінця 1960-х років каталог компанії активно поповнювався виконавцями біг-біту, рок-н-ролу, які, завдяки цілеспрямованій політиці, також стали видаватися за кордоном.

В 1969 році «Ultrapphon» остаточно був перетворений в «Supraphon AS». З цього часу «Супрафон» є найбільшою чехословацької фірмою звукозапису, яка випускає грамплатівки, компакт-касети, а також книги та інші друковані видання по музиці.

Таким чином, за час свого розвитку чехословацька грампромисловість розвивалася, постійно орієнтуючись на зростання світової техніки звукозапису.

Особливу увагу в маркетинговій політиці «Супрафона» надавалося якості упаковки грамплатівки. Фактично конверт перетворювався

на функціональну частину грамплатівки, що містить нетривіальне художнє оформлення та корисну інформацію.

У 1975 році персонал «Супрафона» спільно з компанією «Nippon Columbia» вперше в Європі зробили зусилля, щоб створити цифровий запис музичного твору. На додаток до зарубіжних постачальників грамплатівок, «Супрафон» налагодив експортну торгівлю записами, зробленими на магнітофонних касетах. У цьому допомогли чеським підприємцям надавали такі зарубіжні партнери, як компанії «Discophon» з Іспанії, «Nippon Columbia» з Японії та деякі інші.

У 1978 році «Супрафоном» здійснена важлива інновація в сфері рекордингу — на лейблі вперше записана рок-опера на чеській мові Титанік, присвячена трагічним подіям 1912 року, і випущена вінілова платівка (на диску зазначений 1977 рік) з багатосторінковим повнокольоровим буклетом з текстами на чеською, німецькою, англійською та російською мовами. Цікаво, як в буклеті в російському варіанті чехословацькими видавцями написані деякі важливі терміни — «рокк-опера» та «рокк-ен-ролл». До речі, до цього часу буклетів подібного рівня жодна фірма грамзапису з усіх соціалістичних країн не випускала.

У 1998 році «Sony Music Bonton» перевидав цей вельми знаковий для чехословацького рекордингу реліз на компакт-диску.

«Супрафон», перша з компаній грамзапису соціалістичних країн, у 1980-ті роки практикувала наступну інновацію: одночасний випуск двох варіантів однієї платівки — рідною мовою (в даному випадку чеському або словацькою) і на міжнародному — англійською. Через деякий час досвід «Супрафона» стали активно використовувати і фірми грамзапису інших країн Східної Європи (зокрема, польська «Муза», угорський «Хунгаротон», югославський «Юготон»).

У 1984 р. фірма «Супрафон» вже мала 154 магазину грамплатівок, розташованих на території Чехії та Словаччини.

Колекціонери завжди високо оцінювали якість платівок компанії, не зважаючи на досить обмежені технічні умови тих років. Дійсно, активна політика «на експорт» призвела до того, що окремі серії платівок не поступалися за якістю західним аналогам. Перші чеські компакт-диски стали робитись в 1987 році, але, в основному, це були класичні записи.

У 1989 році керівництвом «Супрафона» був публічно представлений каталог записів, що включає чехословацьку класичну музику аж до кінця 1960-х років, оскільки міжнародна репутація «Супрафона» була багато в чому зобов'язана якісному виданню великої кількості творів класичного репертуару.

До другої половини 1980-х років лейбл «Supraphon» був порівнянний за рівнем виробництва з великими західними компаніями. Так, у 1987 році «Супрафон» видав свій перший компакт-диск класичної музики (Smetanovu Mou Vlast), ставши одним з перших виробників технічних нововведень в музичній індустрії соціалістичних країн.

Не зважаючи на політичні та культурні складності, що відбуваються в Чехословаччині в період до 1989 року, архів «Supraphon» зберіг записи всіх жанрів музики і усного слова, що свідчить про розвиток чеської драми і акторської майстерності. Тому багатий аудіоархів «Супрафона» цінується за свою унікальність, як важливий культурний пам'ятник епохи і визнаний серед звукозаписуючих компаній в Європі й за океаном.

З моменту падіння комунізму в колишній Чехословаччині, тепер вже у незалежній Чехії, «Supraphon» знову стала абсолютним лідером в звукозаписуючій індустрії з оновленим, повністю сучасним обладнанням, що дозволило впритул зайнятися цифровою обробкою та виданням найбагатших архівів чеського року, що включають в себе також каталог «Panton».

Кардинальні зміни в історії лейбла «Supraphon» прийшли в 1989 році зі зміною власників. У 1991 році сталася внутрішня реорганізація «Супрафона», в структурі якого окремо були виділені музичний і видавничий департаменти (Editio Supraphon).

Лейбл «Bonton», започаткований у 1990 році, активно виробляв різну медіапродукцію, у тому числі фільми, відео та радіо, а також здійснювала рекордингову діяльність щодо запису музичних фонограм. Але з 1993 року в результаті приватизації, «Супрафон» отримав статус мажоритарного акціонера видавництва «Bonton Supraphon Inc». Останньому належать звукозаписні видавництва «Albatros», «Bonton Film», «Bonton Music» і деякі інші великі компанії в галузі культури. Репертуар «Bonton Music» становив чеський рок, поп, джаз і фолк, а «Супрафон», вже як структурний підрозділ цієї компанії, з 1994 року був зосереджений, головним чином, на випуску класич-

ної музики. Даний юридичний статус «Supraphon» зберігався до 2008 року.

До речі кажучи, «Bonton» перевидавав фонограми, не тільки виключно записані «Супрафоном» (що в загальному-то було логічним), але і словацького «Опусу», розмова про який у нас ще попереду. Так, наприклад, в 1995 був випущений компакт-диск FERMBTA — **Huascaran** (1995).

З січня 1998 року фактично вже новий «Супрафон» спробував узяти під контроль обидві рекорд-компанії, що залишилися після розпаду ЧССР, «Опус» і «Пантон». У лютому 1998 року «Bonton» і голландська фірма «Sony Software BV» створюють спільне підприємство — акціонерне товариство, де 49 % залишалося за чеським власником, а 51 % переходило голландським партнерам [5]. Як юридична особа лейбл «Bonton» припинив своє існування в 2003 році. З осені 2008 року власником «Супрафона» стає «Music pro as» [6].

Сьогодні «Supraphon» продовжує кращі традиції своєї історії. Важливим пунктом його звукозаписного бізнесу є видання класичної музики, якою цей лейбл знаменитий буквально по всьому світу, про що свідчить значні нагороди і визнання в останні роки — Гран-прі «du Disque de L'Europe de L'Académie du Disque», премія «Золотої Диск» — «Nippon Columbia», приз «Венские музыкальные часы» — «Preis der Mozartgemeinde Wien», «Cannes Classical Awards» та декілька номінацій на «Grammy Awards» [7].

В даний час «Supraphon» досить активно працює в напрямку перевидання на компакт-дисках чехословацької поп- і рок-музики «золотого періоду» [8]. Так, зокрема потрібно виділити відмінну компіляцію з чотирьох CD Zlato České Populární Hudby, випущену «Супрафоном» в 2008 році, на якій представлено майже всю еліту чеської естради [9].

Таким чином, на підставі викладеного матеріалу дійдено основного висновку, що основою формування чехословацької школи грамзапису був рекорд-лейбл «Supraphon», який посідав на особливе місце в системі соціальних комунікацій Чехії.

Подальші *перспективи досліджень* вбачаємо в вивченні рекордингових систем інших країн Східної Європи, що раніше входили до соціалістичного табору, а також в докладному розгляді новітніх тенденцій, що відбуваються у рекординговій та філофонічній сферах Східної Європи, до якої безумовно належить й Україна.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. *Hennessey M.* Supraphon Comes of Age / Mike Hennessey // Billboard. — 1967. — September, 23. — S-1.
2. *Melville-Mason G.* Esta, Ultraphon and Supraphon: A Short History of Czech Record Industry / Graham Melville-Mason // International Classical Record Collector. — 1996. — № 5 (Summer). — P. 38–43.
3. History of Supraphon // Supraphon Music Publishing / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.supraphon.com/en/about-us/history-of-supraphon/.
4. *Гороховский А.* Энтузиасты Hi-Fi техники / А. Гороховский // Радио. — 1976. — № 8. — С. 10–11.
5. *Гаевский А. Ю.* Рок Восточной Европы. Энциклопедический справочник. / А. Ю. Гаевский. — М.: Изд-во ИП Галин А. В., 2009. — Выпуск 1. — С. 414.
6. *Shepherd J.* Continuum Encyclopedia of Popular Music of the World / John Shepherd. — Volume 1: Media, Industry And Society. — London: Continuum International Publishing Group, 2003. — p. 761.
7. Historie Supraphonu // Supraphon. — 2010 / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://supraphon.cz/cs/o-firme/historie/>.
8. *Синеокий О. В.* Организация грамзаписи в Чехословакии: прошлое и настоящее рекордингового лейбла «Supraphon» / О. В. Синеокий // Влада. Людина. Закон. — 2011. — № 4. — С. 35–47.
9. *Синеокий О. В.* Бит двух цивилизаций : Сага о правовой грамзаписи поп-музыки до и после гибели мировой системы социализма / О. В. Синеокий ; [Петар Янятович (г. Белград, Сербия), Йозеф Раж и Михал Чимера (г. Братислава, Словакия) — предисловие, Игорь Куприянов (г. Москва, Россия) — послесловие] ; под. ред. А. В. Галина. — Вып. 3 (Серия «Рок Восточной Европы»). — М. : Изд-во ИП Галин А. В., 2012. — 520 с.